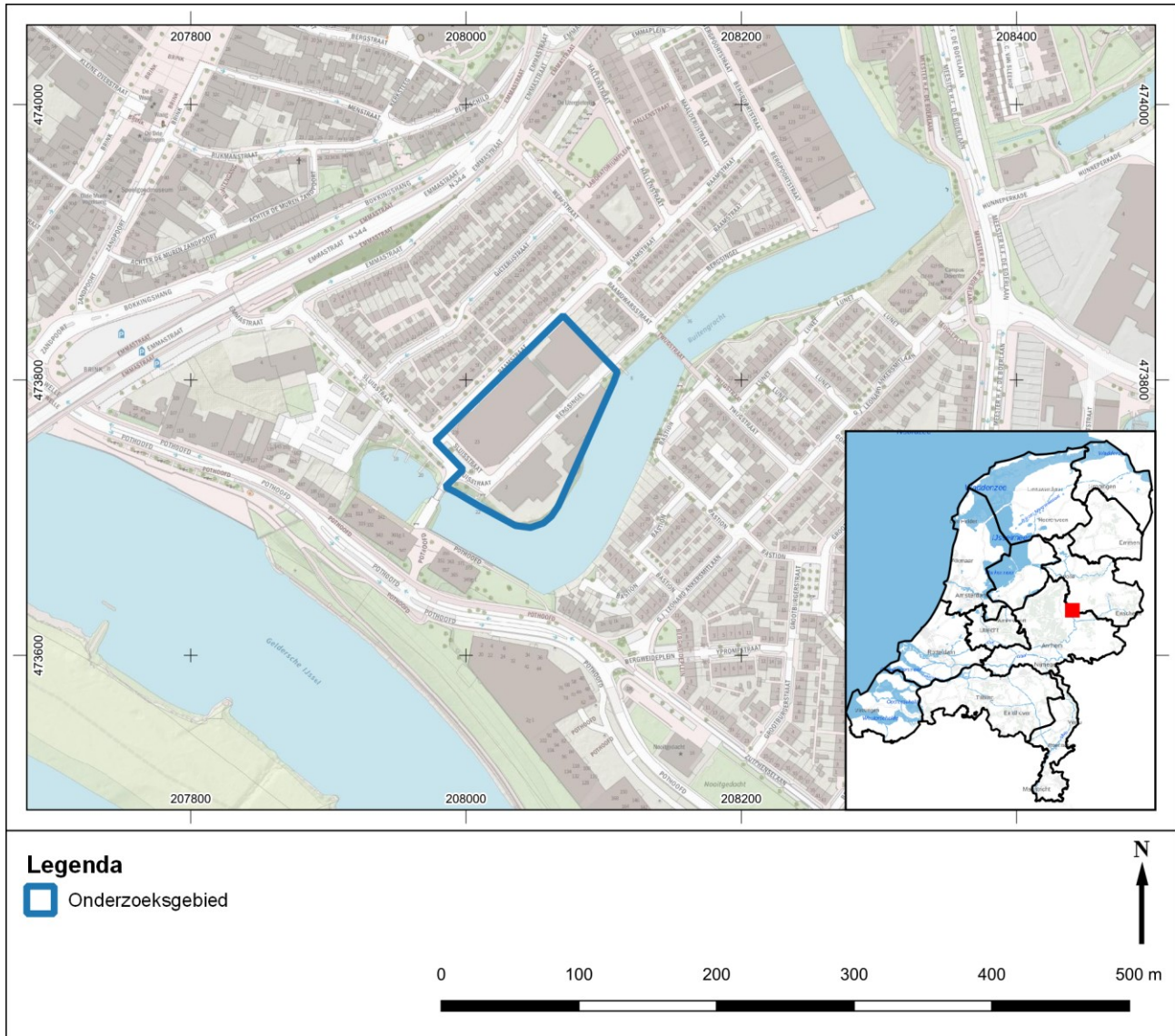

Selectieadvies Archeologisch Onderzoek IVO-P Sensorterrein Fase 1 en 2

Emile Mittendorff
Projectleider Archeologie
Team IBL
03-10-2023

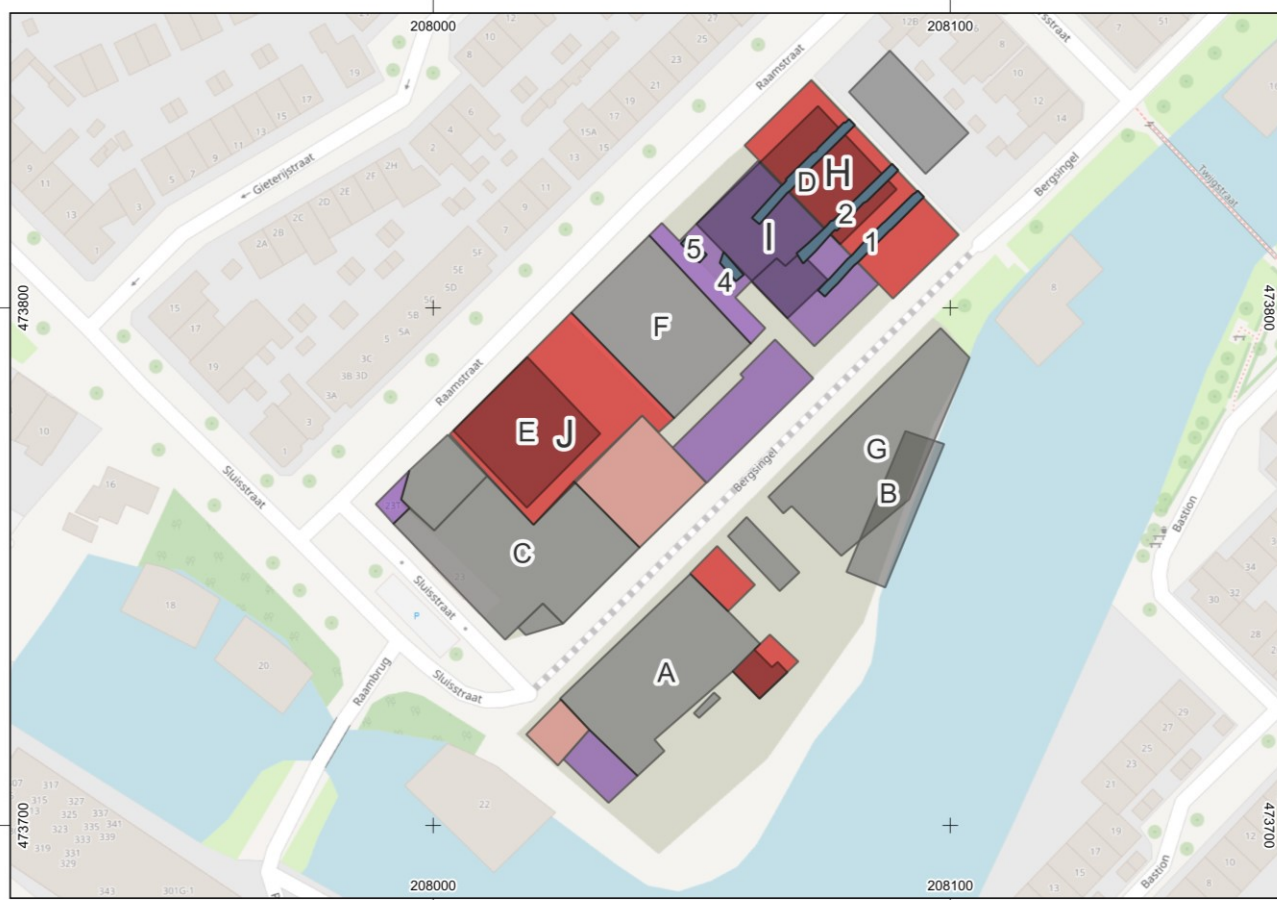
Afb. 1: Ligging van het onderzoeksgebied op de topografische kaart.

Inleiding

LeClerq Projectontwikkeling en Bouwfonds Gebiedsontwikkeling hebben het voornemen om het Sensorterrein in de Raambuurt te laten herontwikkelen en een woon- en werkbestemming te geven. Op de archeologische beleidskaart heeft het plangebied de beleidswaarde "Archeologie – Waarde 4. In het vigerende bestemmingsplan 'Chw bestemmingsplan Deventer, stad en dorpen deel B' is deze beleidswaarde vertaald in een dubbelbestemming Waarde – Archeologie - 4.¹ Ook bij het opstellen van een nieuw bestemmingsplan voorafgaand aan de ontwikkeling zal deze dubbelbestemming worden opgenomen. Voor gronden met deze dubbelbestemming geldt dat bij grondwerkzaamheden met een (totale) oppervlakte groter dan 200 m² en dieper dan 0,5 m archeologisch onderzoek, in eerste instantie in de vorm van een bureauonderzoek nodig is.

¹ NL.IMRO.0150.Chw001B-VG01.

In het kader van deze planontwikkeling is door Archeologie Deventer in 2022 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd.² De conclusie van het onderzoek luidt dat het plangebied een hoge archeologische verwachting bezit en dat vervolgonderzoek wordt geadviseerd.

Legenda

- Gebouwd rond 1976
- Gebouwd voor 1927
- Gebouwd rond 1996
- Gebouwd rond 1948
- Proefsleuven begeleiding sloop

Afb. 2: Het puttenplan geprojecteerd op de proefsleuven uit het proefonderzoek.

Voor dit onderzoek is een PvE opgesteld met daarin een onderzoeksstrategie die is opgesteld vanuit de verwachting dat de funderingen van de 19de eeuwse industriële bebouwing in het gebied zijn ingegraven in de lagen van de vestingwerken, en dat het laatmiddeleeuwse maaiveld zich op relatief grote diepte bevindt.³ Deze strategie had mede daarom als uitgangspunt om tijdens de sloopwerkzaamheden de inhoudelijk relevante funderingsresten van de vroege industriële bebouwing inzichtelijk te maken, en waar mogelijk te handhaven tot het stadium van archeologisch onderzoek, dat plaatsvindt na het verwijderen van de recente funderingen. In die gevallen waar handhaving van de oudere resten niet mogelijk zou zijn, dienden deze te worden gedocumenteerd voorafgaand aan de sloop ervan.

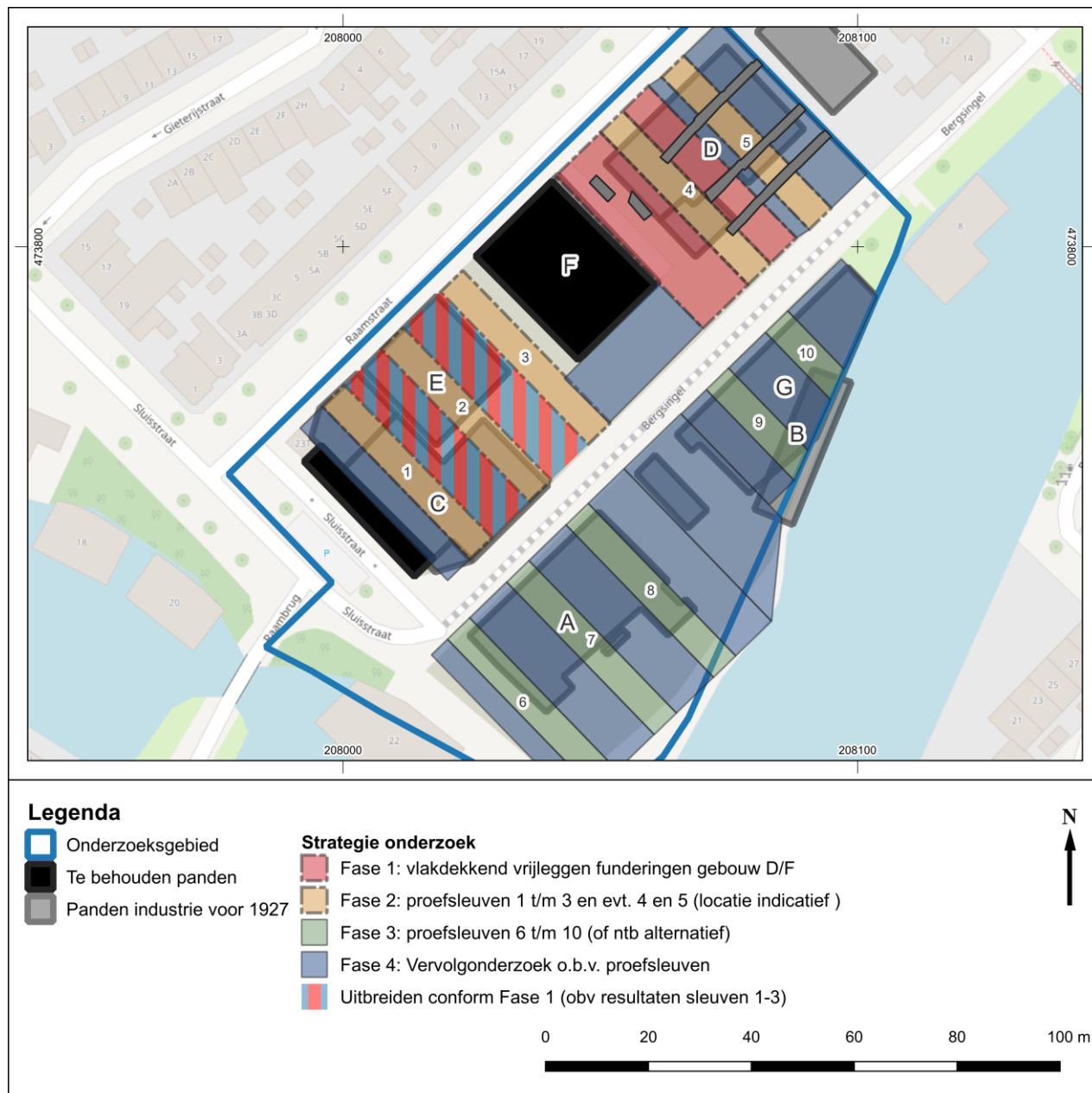
Op basis van de resultaten van een eerste begeleiding van het uitnemen delen van de betonbalkfundering van gebouw H (zie afb. 2) leek het alsof het niveau van de onderzijde funderingen enerzijds en het archeologisch niveau (laatmiddeleeuws maaiveld) anderzijds qua hoogteligging minder ver uiteen lagen dan verwacht.

² Van der Wal & Mittendorff, 2022.

³ Mittendorff, 2022.

Op basis van deze eerste resultaten is een aanpassing op het PvE opgesteld, waarin de strategie voor het onderzoek is bijgesteld, en zijn enkele aanvullende onderzoeksvragen geformuleerd (met name over de aard, aanwezigheid en conservering van lagen van de vestingwerken).⁴

De uitvoering van het onderzoek is in de aangepaste strategie in vier fasen opgedeeld (afb. 3).

Afb. 3: Aangepaste strategie voor het proefonderzoek.

Fase 1

Dit onderdeel omvatte het op archeologische wijze vrijleggen van de baksteenfunderingen ter plaatse van het gesloopte gebouw I, waarbij zoveel mogelijk de onderzijde van de funderingen c.q. recente verstoringen wordt opgezocht, zonder dat het onderliggende archeologische vlak wordt beschadigd (fase 1 – rood - in afb 3). Het vrijgelegde muurwerk is daarbij archeologisch gedocumenteerd (zie ook onderzoeksvragen 13 t/m 17 in par. 5.1). Hierbij is dus in feite een archeologisch onderzoeksvlak aangelegd. Ook voorzag de aangepaste strategie in de aanleg van twee proefsleuven in deze zone (putten 4 en 5, locatie indicatief in afb. 3).

⁴ Mittendorff, 2023.

Na documentatie konden de funderingen vervolgens door de sloper worden verwijderd, mits hierbij geen nieuwe schade aan het archeologisch vlak ontstaat. De exacte locatie van proefsleuven 4 en 5 konden in het werk worden aangepast, zolang deze maar voldoende inzicht konden geven in het onderliggende archeologisch sporenvlak.

Fase 2

Fase 2 van het onderzoek in deze opzet omvatte de aanleg van de proefsleuven 1 t/m 3 (en sleuven 4 en 5 in een nader te bepalen vorm). Voor het deel van het terrein waar deze sleuven zouden worden aangelegd bestond het vermoeden dat hier eveneens sprake was van de aanwezigheid van een complex geheel van 19de eeuwse bakstenen funderingen (vanwege de gebouwen C en E). De proefsleuven 1 t/m 3 dienden dan ook in eerste instantie duidelijkheid te verschaffen over de dichtheid en aard van de aanwezige funderingen. In de strategie werd de mogelijkheid open gehouden om ook ter plaatse van deze sleuven uit te breiden tot een aaneengesloten vlak. In dat geval zou de strategie wijzigen naar die zoals hierboven beschreven voor fase 1.

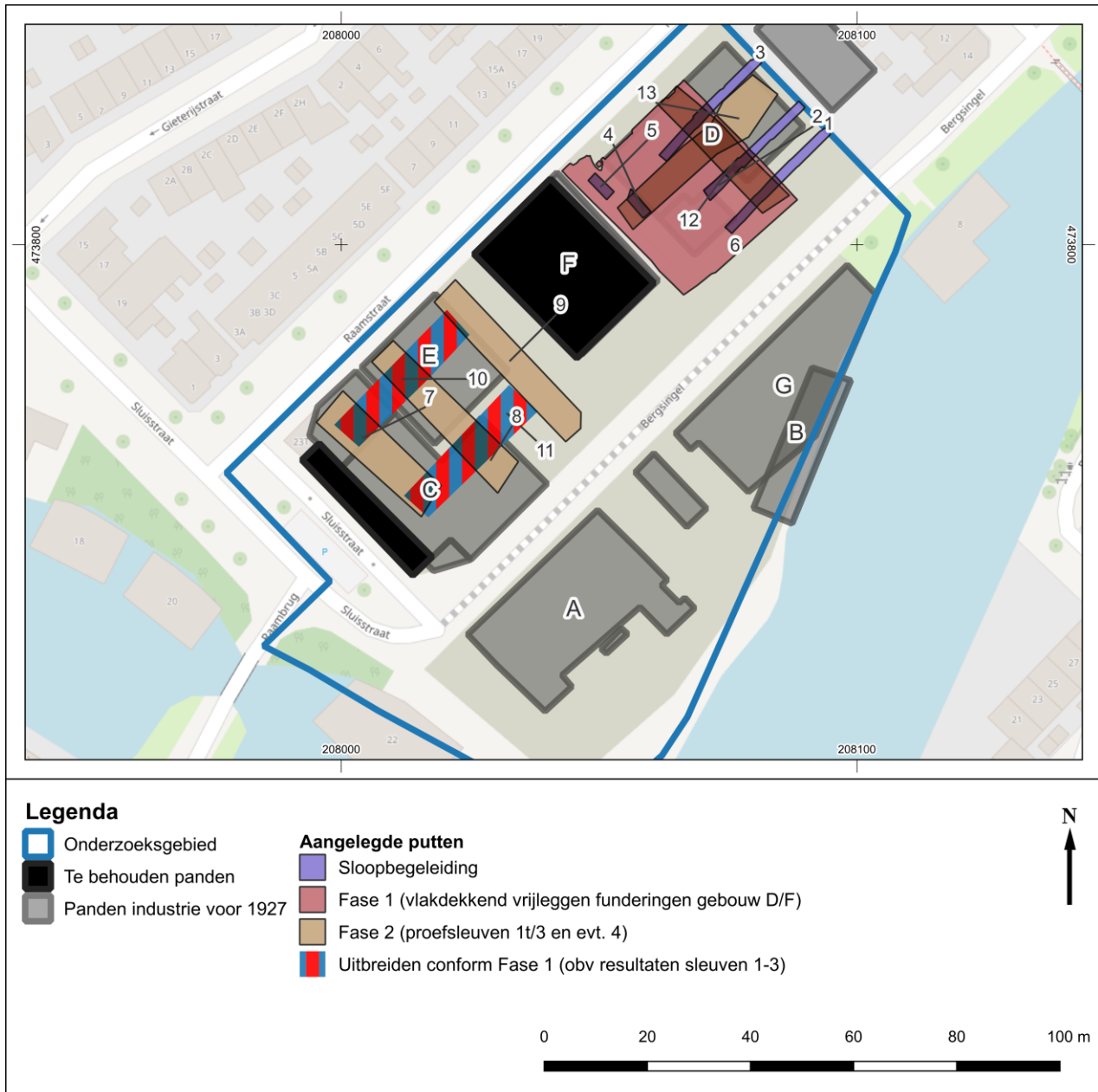
Fasen 3 en 4

Voor deze fasen was vooralsnog geen specifieke wijziging in de strategie van toepassing. De verwachting was echter wel dat fase 3 (aanleg proefsleuven 6 t/m 10) niet in deze vorm uitgevoerd zou kunnen worden, onder meer vanwege de aanwezigheid van bodemverontreiniging ter plaatse van sleuven 7 en 8. Voor deze fase van het proefonderzoek zal in een later stadium een aangepaste strategie worden opgesteld op basis van onder andere de specifieke planvorming en de saneringscondities ter plaatse. Hiervoor dient t.z.t een separaat Plan van Aanpak te worden opgesteld. Deze nader te bepalen wijziging in strategie, en het eventuele vervolgonderzoek volgend op het proefsleuvenonderzoek vallen daarmee buiten de reikwijdte van dit document.

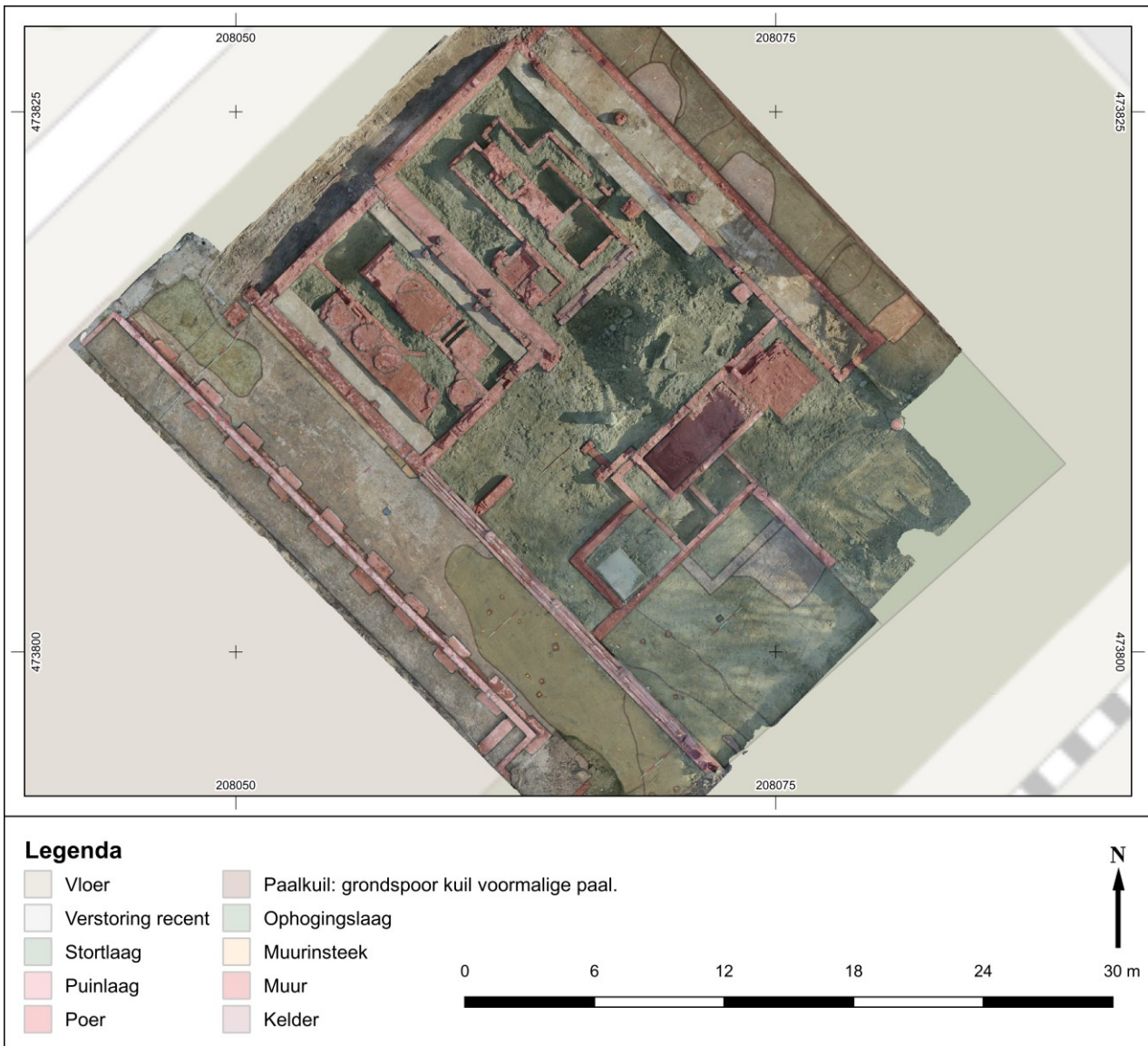
Uitvoering van het onderzoek

Het IVO-P is uitgevoerd tussen 1 en 12 mei 2023. Gestart is met de aanleg van het vlak dat als fase 1 was aangeduid (gedocumenteerd als put 6, afb. 4). Hierin zijn de resten van gebouw D gedocumenteerd, de in 1899 gebouwde watergasfabriek (afb. 5).

Vervolgens zijn de proefsleuven 7 t/m 9 aangelegd op het zuidwestelijke deel van het terrein (onderdeel van fase 2). Hierin zijn met name lagen van de vestingwerken gedocumenteerd. Op basis van de eerste resultaten uit deze proefsleuven is in overleg met opdrachtgever en bevoegd gezag besloten om de uitbreidingen, die voor de zones tussen de sleuven als optie was aangegeven in het PvE (zie afb. 2), uit te voeren als twee aanvullende proefsleuven (10 en 11), met een oriëntatie haaks op de sleuven 7 t/m 9. De verwachting was dat met de aanleg van deze sleuven de nog openstaande vragen voor dit deel van het terrein zouden kunnen worden beantwoord zonder dat dan nog vervolgonderzoek nodig zou zijn.

Afb. 4: Overzicht van aangelegde putten..

Afb. 5: Overzicht van wp 6 met daarin de funderingen van de watergasfabriek (orthomozaiekfoto met daaroverheen de ingetekende spoorbegrenzings geprojecteerd).

De twee sleuven die in het noordoostelijke deel van het terrein waren voorzien (dus naast put 6) zijn in overleg met bevoegd gezag en opdrachtgever eveneens afwijkend van het plan in het PvE uitgevoerd. In eerste instantie is put 12 aangelegd, aan de noordoostzijde van put 6, omdat hier de stratigrafie van de vestingwerken het meest intact leek te zijn. Op basis van het beeld uit die sleuf is besloten om de tweede sleuf (put 13) haaks op het midden van put 12 aan te leggen om de laatste openstaande vragen te kunnen beantwoorden.

Resultaten van het onderzoek

In totaal zijn tijdens het onderzoek 476 individuele sporen beschreven, vooral lagen die kunnen worden toegeschreven aan de vestingwerken en funderingsresten van de industriële inrichting van het gebied na de 19de eeuw. Daarmee sluiten de aangetroffen sporen goed aan op de verwachting voorafgaand aan het onderzoek.

Tijdens de aanleg van de sleuven 7 t/m 9 bleek het laatmiddeleeuws maaiveld zich daar toch op grotere diepte te bevinden dan op basis van het bijgestelde PvE werd aangenomen, en was meer in lijn met het originele PvE. De natuurlijke ondergrond bestond uit fluviatiele kronkelwaardafzettingen met een grotendeels horizontale gelaagdheid, waar bovenop een pakket klei was afgezet met een dikte van 30-50 cm. De top van dit pakket lag op ca. 3,5 m – mv, op een niveau van ca. 5,50 m + NAP.

Uit de periode voorafgaand aan de vesting, waarvan in het onderzoeksgebied sporen werden verwacht, is een beperkt aantal sporen aangetroffen. Aan de Raamstraatzijde van het onderzoeksgebied werd een vrij recht verlopende sloot of gracht aangesneden, die over vrijwel het gehele onderzoeksgebied kon worden gevolgd. In de vulling van deze sloot zijn laatmiddeleeuwse keramiek en een munt met een voorlopige datering aan het einde van de 16de eeuw gevonden.

Een belangrijk deel van de stratigrafie in de proefsleuven bestaat uit lagen van de vestingwal. In het zuidelijke deel van put 12 is de aanzet naar de gracht voor de wal aangesneden. Voor een deel liggen de lagen van de vestingwal nog in originele context, en voor een deel betreft het de afgeschoven top, die bij het slechten van de vesting over het binnenterrein is uitgespreid (afb. 6). Op deze afbeelding van het profiel van put 11 is goed de opbouw van de stratigrafie en de vestingwerken te zien: de horizontale lichtgekleurde lagen onderin zijn de natuurlijke kronkelwaardafzettingen, waarbovenop op een dunne bruine kleilaag de lagen van de vestingwal zijn opgeworpen. De schuin naar rechtsonder lopende bruine en zwarte laag zijn de originele buitenbekleding van de vestingwal. Opvallend is dat het binnenterrein binnen de wal (rechts) verdiept in het natuurlijke zand is aangelegd. Vermoedelijk is dit gedaan om het dekkende effect van de wal te vergroten. De onregelmatig gevormde lagen die op de bekledingslagen van de wal zijn gedeponeerd (rechtsboven) zijn lagen van de vestingwal die bij de sloop van de vesting op het binnenterrein zijn gedeponeerd om het terrein te egaliseren.

Afb. 6: Representatief deel van een profiel voor de stratigrafie van het onderzoeksgebied.

Na de sloop van de vestingwerken en de egalisatie van het terrein in de 19de eeuw werd het onderzoeksgebied geleidelijk in gebruik genomen met nieuwe fabrieksgebouwen. Eén van de eerste en tevens ook de meest compleet bewaard gebleven gebouwen was dat van de gemeentelijke watergasfabriek, die hier in 1899 in het noordoosten van het onderzoeksgebied werd gebouwd (Gebouw D, afb. 5 en afb. 7). Van dit gebouw zijn de funderingsresten in detail gedocumenteerd (3D-model). Op basis van deze documentatie is een fasering in de ontwikkeling van het gebouw aan te brengen, en in combinatie met beschikbare bouwtekeningen ook een reconstructie van het gebruik van de verschillende ruimten in het gebouw. Van de gebouwen C en D in het westelijk deel van het onderzoeksgebied zijn vrijwel geen resten meer teruggevonden. Op deze locatie was in de jaren 70 een deels nieuw gebouw opgetrokken, gefundeerd op een raster van schroefpalen. Hierbij is de bovenste meter van het bodemarchief, waarin zich de meeste funderingsresten bevonden grotendeels geroerd.

Afb. 7: De funderingen van de watergasfabriek.

Recapitulatie onderzoeksvragen

In het PvE voor het onderzoek is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd die middels het onderzoek beantwoord dienden te worden. In deze paragraaf wordt voor deze onderzoeksvragen globaal aangegeven of het onderzoek informatie voor de betreffende onderzoeksvraag heeft opgeleverd, en zo ja, of de verwachting is of de vraag ook geheel of deels kan worden beantwoord na uitwerking van de gegevens.

Algemeen

1. Sluit de bodemkundige en geomorfologische informatie uit het onderzoek aan op het beeld zoals weergegeven op de gedetailleerde geomorfologische kaart voor het onderzoeksgebied? (zie <http://www.deventer.nl/ontspannen/cultuur/archeologie/archeologiebeleid/inventarisaties-en-achtergronddocumenten-verwachtingskaart/inventarisaties-en-achtergronddocumenten-verwachtingskaart/geomorfologische-kaart>) Zo niet, op welke punten worden afwijkingen gesignaleerd en wat betekent dit voor de archeologische verwachting?
2. Zijn er archeologische sporen aanwezig in het onderzoeksgebied?
3. Wat is de aard, datering en ruimtelijke verspreiding van de aangetroffen sporen?
4. Hoe is de conserveringstoestand van de aanwezige resten?
5. Zijn binnen het onderzoeksgebied vindplaatsen aan te wijzen? Zo ja, hoe kunnen deze worden begrensd, getypeerd en gedateerd?
6. Zijn er aanwijzingen dat delen van het onderzoeksgebied dermate zijn verstoord dat geen archeologische resten meer verwacht worden?

Het onderzoek heeft voldoende gegevens opgeleverd om een beeld te geven van de aard en genese van de natuurlijke ondergrond. Ook archeologische sporen zijn aangetoond, zij het niet van alle vooraf

verwachte complextypen. De verwachting is dat bovenstaande onderzoeksvragen geheel of in ieder geval gedeeltelijk kunnen worden beantwoord.

Het gebruik van het onderzoeksgebied voorafgaand aan de aanleg van de vesting

7. Zijn er sporen aanwezig die kunnen worden toegeschreven aan het gebruik van het gebied als blekerij? Zo ja, wat is de aard, omvang en fysieke staat van deze sporen?
8. Zijn er sporen aanwezig die kunnen samenhangen met de belegering(en) uit de late 16de eeuw?
9. Is het terrein voorafgaand aan de aanleg van de vesting opgehoogd of geëgaliseerd met (stads)afval? Wat betekent de aanwezigheid van een dergelijk pakket voor de conserveringsomstandigheden voor de afgedekte structuren en met welke categorieën en hoeveelheden vondstmateriaal dient in een vervolgonderzoek rekening gehouden te worden?

Het aantal sporen uit deze periode is gering. Voor zover op dit moment kan worden vastgesteld zijn er geen sporen aangetroffen die samenhangen met de belegeringen uit de late 16de eeuw. Mogelijk kan de aangetroffen gracht de begrenzing van het bleekveld zijn geweest. Er zijn geen aanwijzingen voor grootschalige dumpingen van (stads)afval op het terrein.

Vestingwerken

10. Kan de opbouw van de vestingwerken in het onderzoeksgebied worden gereconstrueerd (wijze van opwerken, eventuele faseringen, materiaalgebruik)? Indien nog vragen open staan, hoe dient hier in de strategie voor een vervolgonderzoek rekening mee te worden gehouden, zodat de benodigde informatie wel verzameld kan worden?
11. Is er (nog) sprake van een looppniveau/maaiveld binnen de wallen van het bastion, en zo ja, hoe was dit in gebruik? Zijn hier bijvoorbeeld sporen van bebouwing aanwijsbaar?
12. Kan het veronderstelde kruithuis worden gelokaliseerd. Zo ja, in welke staat zijn de resten hiervan en op welke wijze dient met de aanwezigheid van deze resten rekening te worden gehouden in de strategie van een vervolgonderzoek?

Op basis van de gedocumenteerde profielen is de verwachting dat er een goede reconstructie kan worden gemaakt van de het verloop en de opbouw van de vestingwallen in het onderzoeksgebied. In deze fase van het onderzoek zijn geen sporen van bebouwing uit deze periode aangetroffen, maar deze werden voornamelijk in het nog niet onderzochte zuidelijke deel (fase 3) van het plangebied verwacht (kruithuis).

Industriële periode

13. Zijn in het onderzoeksgebied nog resten van de vroege industriële ontwikkeling aanwezig, en zo ja, hoe uiten deze zich? In hoeverre kan archeologisch onderzoek hier aanvullende informatie opleveren op het reeds bestaande beeld?
14. Hoe dient dit dan in een strategie voor een vervolgonderzoek te worden vormgegeven?

Uit deze periode zijn substantiële resten aanwezig (gebouw D), al waren er ook omvangrijke delen verstoord (gebouw E). De nog aanwezig resten zijn echter tijdens deze fase van het onderzoek in detail gedocumenteerd. Op basis van deze documentatie kunnen de onderzoeksvragen voor deze periode worden beantwoord.

Selectieadvies

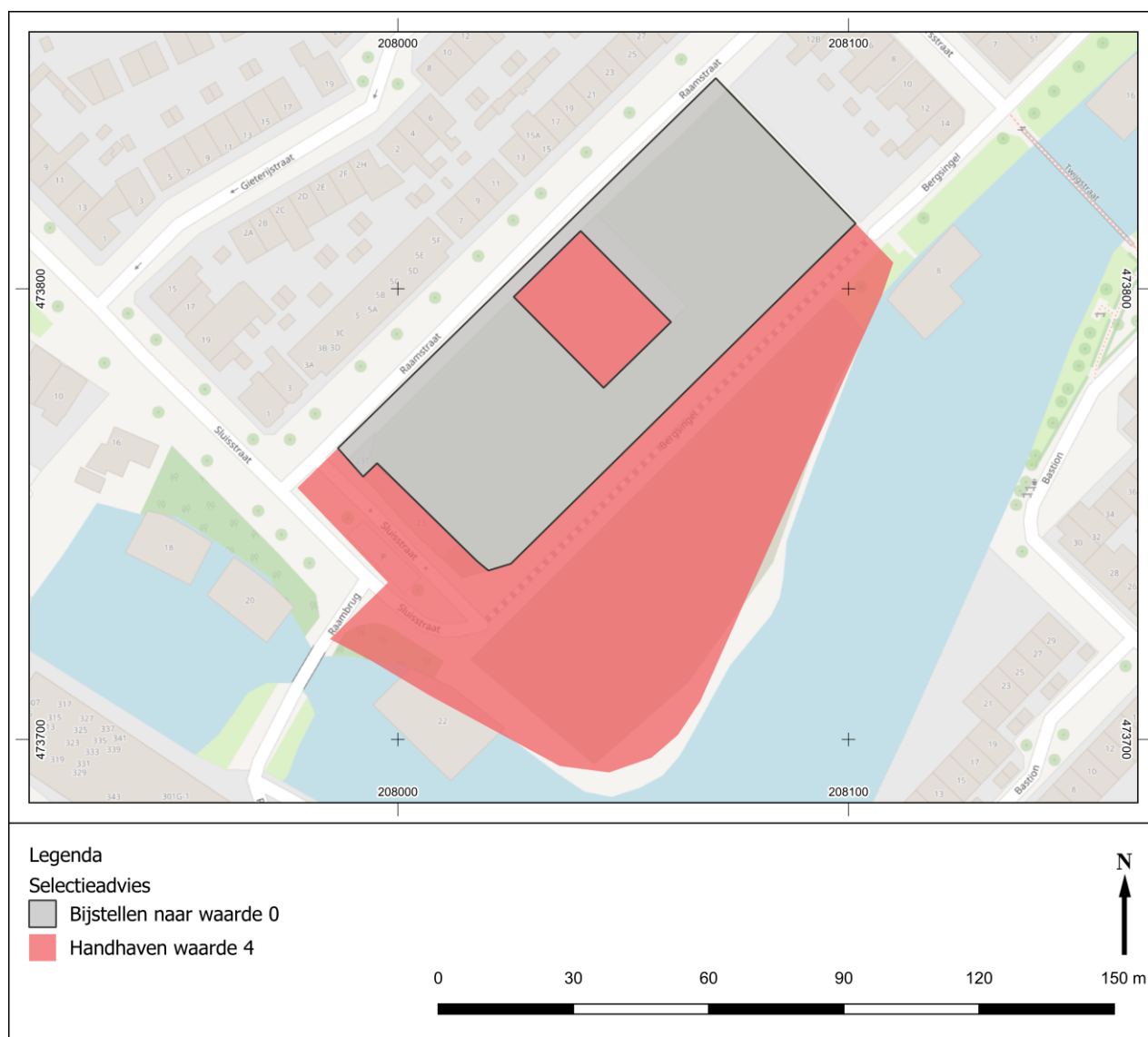
Op basis van het uitgevoerde onderzoek kan voor het onderzoeksgebied Senzora fase 1-2 het volgende selectieadvies worden gegeven:

Met betrekking tot het laatmiddeleeuwse landschap is voor dit deel van het terrein voldoende informatie verzameld om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Bovendien is de verwachting dat er geen sporen uit de periode voor de aanleg van de vesting aanwezig zijn, anders dan die al zijn gedocumenteerd. Voor de sporen van de vestingwerken geldt eveneens dat op basis van de verzamelde gegevens een gedetailleerd beeld van de opbouw en positie van de aanwezige werken kan worden gegeven. De verwachting is dat aanvullend onderzoek geen nieuwe informatie zal opleveren. Ook de sporen uit de industriële periode zijn zodanig gedetailleerd gedocumenteerd, dat aanvullend onderzoek geen meerwaarde zal hebben.

Daarom wordt geadviseerd om voor het onderzochte deel van het plangebied tussen Bergsingel en Raamstraat geen aanvullend archeologisch onderzoek uit te voeren, omdat dit naar verwachting geen inhoudelijke meerwaarde heeft. Binnen het onderzoeksgebied zijn de aanwezige archeologische sporen van de vastgestelde vindplaats volledig onderzocht. Geadviseerd wordt de beleidswaarde hier bij te stellen

naar 0 (geen waarde) waarmee voor dit deel de dubbelbestemming waarde – archeologie komt te vervallen. Geadviseerd wordt om in de betreffende delen geen verdere archeologische voorwaarden aan de werkzaamheden te verbinden.

De hoge waarde 4 blijft gehandhaafd voor de delen van het terrein waar de fabrieksbebouwing gehandhaafd blijft, en voor het deel van het plangebied tussen Bergsingel en gracht, dat nog niet is onderzocht (Afb. 8)

Afb. 8: Selectieadvies voor het plangebied Sensora.

Nadrukkelijk wordt hier gesteld dat de uitwerking en rapportage van de opgraving(en) onderdeel uitmaken van de onderzoeksplicht en dat de fysieke vrijgave van deze locaties niet betekent dat daarmee al aan deze verplichtingen is voldaan. Pas na afronding en goedkeuring van de eindrapportage en overdracht van de vondsten aan het provinciale depot voor bodemvondsten is aan de eisen uit het bestemmingsplan voldaan. Aan de omgevingsvergunning voor de reeds onderzochte delen dient daarom wel een rapportageplicht te worden verbonden. Dit heeft geen gevolgen voor de uitvoering van de werkzaamheden.